

SOM

**Sivilombudsmannens forebyggingsenhet
mot tortur og umenneskelig behandling
ved frihetsberøvelse**

BESØKSRAPPORT

**Ringerike fengsel
6.-9. januar 2015**

Ringerike fengsel
Fengselsleder Håkon Melvold
Dokumentsenter, Postboks 694
4305 SANDNES

S | OM

Vår referanse
2014/3247

Vår saksbehandler
Knut Evensen

Dato
13.03.2015

OVERSENDELSE AV RAPPORT ETTER FOREBYGGINGSENHETENS BESØK TIL RINGERIKE FENGSEL

Det vises til Sivilombudsmannens besøk til Ringerike fengsel 6.-9. januar 2015, gjennomført av forebyggingsenheten mot tortur og umenneskelig behandling ved frihetsberøvelse.

Vedlagt følger rapporten fra besøket. Vi ber om at denne blir gjort tilgjengelig i Ringerike fengsel, for eksempel på biblioteket og i fellesområdene, og at den deles ut til innsatte og andre som ønsker det.

Sivilombudsmannen ber om å bli orientert om oppfølgingen av rapportens anbefalinger innen medio juni 2015.

Ringerike fengsel bes utforme sitt svarbrev slik at det kan offentliggjøres. Dersom brevet inneholder opplysninger som ikke kan gjøres offentlig kjent, bes det om at Ringerike fengsel opplyser om det og sender en sladdet versjon av brevet som kan offentliggjøres. Det bes om at hjemmel for å unnta opplysningene oppgis. Med mindre annet er opplyst fra Ringerike fengsel, vil det bli lagt til grunn at brevet kan offentliggjøres i sin helhet.

Aage Thor Falkanger
sivilombudsmann

Helga Fastrup Ervik
kontorsjef
forebyggingsenheten

Vedlegg

Kopi til:
Justis- og beredskapsdepartementet
Kriminalomsorgsdirektoratet
Helse- og omsorgsdepartementet
Kriminalomsorgen region sør

Innhold

1	Om Sivilombudsmannens forebyggingsmandat.....	2
2	Sammendrag	2
3	Generell informasjon om Ringerike fengsel	5
4	Gjennomføring av besøket	5
5	Funn og anbefalinger.....	6
5.1	Fengselets håndtering av alvorlige hendelser og bruk av tvangstiltak	6
5.1.1	Selv mord og selvskadning	6
5.1.2	Bruk av sikkerhetscelle	8
5.1.3	Bruk av sikkerhets seng	10
5.1.4	Utelukkelse fra fellesskapet	10
5.2	Aktivisering	12
5.2.1	Aktiviseringsnivå generelt	12
5.2.2	Aktivisering ved avdeling A.....	13
5.3	Beskyttelsestiltak.....	15
5.3.1	Tilstedeværelse av fengselsbetjenter.....	15
5.3.2	Mottaksrutiner og kontaktbetjentarbeid	15
5.4	Besøkskontroll, telefontid, permisjoner og overføringer.....	16
5.5	Helsetjenester	19
5.5.1	Tilgang til helsetjenester	19
5.5.2	Konfidensialitet.....	21
5.5.3	Faglig forsvarlighet	22
5.5.4	Profesjonell etikk og selvstendighet.....	22
5.6	Soningsforhold for utsatte grupper.....	23
5.6.1	Soningsforhold for utenlandske innsatte	23
5.6.2	Soningsforhold for personer med nedsatt funksjonsevne	24
5.6.3	Ernæring for nyinnsatte.....	25

1 Om Sivilombudsmannens forebyggingsmandat

På bakgrunn av Norges tilslutning til tilleggsprotokollen til FNs torturkonvensjon er Sivilombudsmannen gitt et eget mandat for å forebygge tortur og annen grusom, umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff.¹ Det er opprettet en egen forebyggingsenhet ved Sivilombudsmannens kontor for å gjennomføre mandatet.

Forebyggingsenheten foretar regelmessige besøk til steder der mennesker er frihetsberøvet, for eksempel fengsler, politiarrester, psykiatriske institusjoner og barnevernsinstitusjoner. Besøkene kan være varslede eller uvarslede.

På bakgrunn av besøkene skal det avgis anbefalinger med sikte på å forebygge tortur og annen grusom, umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff.

Sivilombudsmannen, ved forebyggingsenheten, har adgang til alle steder for frihetsberøvelse og til å føre private samtaler med personer som er berøvet friheten. Videre har enheten tilgang til alle nødvendige opplysninger av betydning for forholdene under frihetsberøvelse. Under besøkene søker enheten å avdekke risikofaktorer for krenkelse gjennom egne observasjoner og samtaler med de berørte. Samtaler med de frihetsberøvede er særlig prioritert.

I arbeidet med å ivareta forebyggingsmandatet har Sivilombudsmannen også utstrakt dialog med nasjonale myndigheter, sivilt samfunn og internasjonale menneskerettighetsorganer.

2 Sammendrag

Sivilombudsmannens forebyggingsenhet besøkte Ringerike fengsel 6.-9. januar 2015. Fengselet har en ordinær kapasitet på 160 celler. Alle innsatte er menn. I tillegg er fengselet pålagt å dublere fem celler. Dette gir en total kapasitet på 165 plasser. Fengselet har høyt sikkerhetsnivå med varetekts- og langtidsinnsatte som primær målgruppe.

Fengselets ledelse og de øvrige ansatte bistod velvillig under besøket. Tilsendte informasjonsplakater til innsatte var hengt opp på alle avdelinger og ansatte syntes godt orientert om enhetens besøk. Forebyggingsenhetens informasjonsbrosjyrer på ulike språk var delt ut til innsatte på alle avdelinger. Forebyggingsenheten mottok grundig rapportering på informasjon som var etterspurt i forkant av besøket.

Besøket til Ringerike fengsel ble innledet med et møte med fengselets ledelse der enheten presenterte Sivilombudsmannens forebyggingsmandat og arbeidsmetodene for fengselsbesøk. Deretter ble det gjennomført befaringsbesøk av fengselet, herunder fengselets avdelinger, tvangsmidler, mottaksavdeling, verksteder, aktivitetsbygg, skoleavdeling, helseavdelingen, besøksrom og innsattes fellesskapsrom.

Det ble gjennomført samtaler med nær samtlige innsatte på restriktiv avdeling (avdeling A) og 42 prosent av de innsatte på fellessapsavdelingene (avdelingene B, C og D). Samtalene ble gjennomført på cellene til de innsatte eller på samtalerom tilknyttet de ulike avdelingene. Det ble foretatt dokumentgjennomgang av alle sentrale dokumenter og tvangsprotokoll knyttet til bruk av sikkerhetscelle i 2014 og frem til enhetens besøk 6. januar 2015. Et utvalg av vedtak om utelukkelse

¹ Sivilombudsmannsloven § 3 a.

fra fellesskap i samme periode ble også gjennomgått. Forebyggingsenheten gjennomførte samtaler med ansatte på ulike nivåer og med representanter fra fagforeningene. Besøket ble avsluttet med et møte med ledelsen der forebyggingsenheten informerte om foreløpige funn og anbefalinger.

Besøket viste at bruk av tvangsmidler og utelukkelse fra fellesskapet var godt dokumentert gjennom vedtak, tilsynslogg og protokollføring. Vedtakene tilfredstilte krav om begrunnelser og det fremkom om lempeligere tiltak var forsøkt. Av vedtak og protokoll fremkom det videre at delvis utelukkelse fra fellesskapet ofte anvendes som alternativ til hel utelukkelse. Det høye belegget ved fengselet medfører imidlertid at både nyinnsatte og innsatte som blir overført fra fellesskapsavdelingene til restriktiv avdeling (avdeling A) på bakgrunn av vedtak om utelukkelse fra fellesskapet, blir sittende på restriktiv avdeling atskillig lenger enn forutsatt. Det fremkom også at flertallet av de innsatte på avdeling A opplevde stor grad av isolasjon. Et høyt antall innsatte uten sysselsettingstilbud i fengselet generelt ga grunn til bekymring.

Det ble konstatert høy tilstedeværelse av betjenter i boenhetene og flesteparten av de innsatte ga uttrykk for at de følte seg trygge i fellesskapet. Gjennomgående virket de innsatte fornøyd med fengselsbetjentene. Imidlertid fremkom det behov for å styrke kontaktbetjentarbeidet ved avdeling A og sikre at de innsatte mottar god informasjon ved innkommst.

Forebyggingsenheten ba om en særskilt gjennomgang av rutiner for å hindre selvmord og selvskading. Det ble avdekket behov for bedre kommunikasjon både i kriminalomsorgen, internt i Ringerike fengsel og mellom politiet og kriminalomsorgen. Videre bør fengselet styrke egne rutiner for forebygging av selvmord, særlig ved innkommst. Enheten noterte seg at fengselet har igangsatt arbeidet med dette.

Mange innsatte uttrykte frustrasjon over det som ble opplevd som et strengt kontrollregime. Dette handlet blant annet om forhold rundt besøkskontroll, muligheten for å ringe og avslag på permisjoner.

Forebyggingsenheten har flere anbefalinger knyttet til helsetilbudet ved Ringerike fengsel. Flesteparten av de innsatte ga uttrykk for at tilgangen til fengselshelsetjenesten var utilstrekkelig, og mange uttrykte at de hadde mistet tillit til helseavdelingen.

Utenlandske innsatte eller innsatte med innvandrerbakgrunn med familie eller slektninger som ikke behersker norsk eller engelsk, opplevde klare begrensninger i muligheten for å ha kontakt med sine nærmeste pårørende. Det ble kun gitt ringetid én gang per måned for samtaler som kontrolleres med tolk.

På bakgrunn av besøket fant forebyggingsenheten grunn til å gi følgende anbefalinger:

- Fengselet bør sammen med politiet foreta en gjennomgang av rutinene for informasjonsflyt og samhandling ved overføring av sårbare (inkludert selvmordsnære) arrestanter til fengsel for å sikre at disse ivaretas på en trygg måte.
- Innkommst- og mottaksskjemaer bør inneholde direkte spørsmål knyttet til innsattes psykiske helsetilstand og fare for selvmord.
- I konkrete tilfeller der det fremkommer selvmordsfare i politiarresten, bør fengselet alltid motta denne informasjonen. Fengselet bør ha klare rutiner for håndtering av opplysningene for å sikre sårbare innsatte.

- Full visitering ved innsettelse på sikkerhetscelle bør bare finne sted etter en individuell risikovurdering som bør fremgå av tilsynslogg.
- Fengselet bør utvise særlig forsiktighet med å fatte vedtak om utelukkelse fra fellesskapet dersom situasjonen i fengselet kan medføre at innsatte blir isolert lenger enn det opprinnelige grunnlaget for utelukkelsen skulle tilsi.
- Fengselet bør unngå å diskriminere innsatte på grunnlag av livssyn, ved at de som ikke deltar i gudstjenesten får mindre tid i fellesskap.
- Fengselet bør iverksette tiltak som sikrer at alle innsatte har anledning til å tilbringe minst åtte timer utenfor cella per dag, sysselsatt med meningsfulle aktiviteter, med mindre de er utelukket fra fellesskapet (fullstendig isolasjon) etter straffeprosessloven § 186a eller etter straffegjennomføringsloven § 37. Egne tiltak bør iverksettes for innsatte som er helt eller delvis isolert.
- Fengselet bør sikre tilstrekkelig ringetid og fordeling av ringetid slik at alle innsatte gis adgang til minimum 20-minutters ringetid per uke.
- Fengselet bør sikre at innsatte mottar god informasjon ved innkomst. Det bør vurderes å innføre et system for oppfølging av første inkomstsamtale for å sikre innsattes behov for hjelp og informasjon.
- Fengselet bør tilby tolk ved inkomstsamtale til innsatte som ikke har tilstrekkelige ferdigheter i norsk eller engelsk, og når avgjørende informasjon skal gis på et senere tidspunkt. Spørsmålet «trenger du tolk?» bør stilles på flere språk slik at det er sikkert at det blir forstått.
- Fengselet bør styrke kontaktbetjentarbeidet ved avdeling A. Det bør spesielt tilrettelegges for at behovene til isolerte innsatte, innsatte med store hjelpebehov og sårbare grupper ivaretas også når kontaktbetjenten ikke er på jobb.
- Fengselet bør ha et kontinuerlig fokus på balansen mellom progresjon i soningen og kontrolltiltak.
- Nye innsatte bør få helsevurdering av lege, eller sykepleier under tilsyn av lege, helst i tilknytning til inkomstsamtale eller eventuelt i løpet av ett døgn. Det foreslås at alle nye innsatte som kommer inn i fengselet etter arbeidstid får helsevurdering fra legevaktlege.
- Alle samtalelapper til helseavdelingen bør besvares i løpet av ett døgn på hverdager og på mandager etter helger. Helseavdelingen bør utarbeide et system slik at alle samtalelappene og eventuelt svar er journalført i den elektroniske pasientjournalen. Den innsatte bør få oppgitt tid for legetime i svaret fra helseavdelingen.
- Fengselet bør sikre at en helsebetjent er tilstede i hele helseavdelingens arbeidstid slik at flest mulig pasienter kan behandles per dag.
- Det anbefales at prestens kontor plasseres slik at det ikke svekker helseavdelingens kapasitet eller bidrar til å gjøre prestens og helseavdelingens ulike roller uklare for de innsatte.
- Fengselet bør sørge for at alle henvendelser til helseavdelingen, herunder til tannlege, fysioterapeut og psykiater, behandles fortrolig. Innsatte bør bli informert om at samtalelapper som gjelder innsattes helseforhold kan legges i lukket konvolutt og konvolutter bør gjøres lett tilgjengelig for alle innsatte. Rubrikk for fengselsbetjents underskrift på helsemessige samtalelapper bør fjernes umiddelbart.
- Fengselets helseavdeling bør sørge for at deres kontaktinformasjon er lett tilgjengelig på internett slik at fortrolig helseopplysninger fra eksterne aktører kan sendes direkte til avdelingen.
- Det bør legges til rette for at innsatte med pårørende som ikke snakker norsk eller engelsk kan ringe sine nærmeste pårørende oftere enn én gang i måneden.

- Fengsel bør vurdere matinnkjøpssystemer som i tilstrekkelig grad ivaretar innsattes ernæringsbehov.

3 Generell informasjon om Ringerike fengsel

Ringerike fengsel har ordinær kapasitet på 160 celler. Alle innsatte er menn. I tillegg er fengselet pålagt å dublere fem celler. Dette gir en total kapasitet på 165 plasser. Fengselet har høyt sikkerhetsnivå med varetekts- og langtidsinnsatte som primær målgruppe. Fengselet oppgir 99 prosent gjennomsnittlig kapasitetsutnyttelse for 2014, men belegget har i perioder vært over 100 prosent på grunn av dublering. Langsiktig målsetning i henhold til kriminalomsorgens virksomhetsstrategi er et belegg på 90 prosent. For 2014 var kravet om belegg 94 prosent.

Fordelingen mellom innsatte på dom og i varetekt var på tidspunktet for besøket 93 domsinnsatte og 71 i varetekt og én bøtesoner. I Norge plasseres varetektinnsatte i samme avdelinger som domsinnsatte så lenge de ikke er ilagt restriksjoner av retten om hel eller delvis isolasjon. Av 165 innsatte var 86 norske statsborgere og 79 utenlandske.

Fengselets 160 ordinære celler er fordelt på fire avdelinger med 34 celler på avdeling A, 49 celler på avdelingene B og C og 28 celler på avdeling D.

Avdeling A fungerer som inntakstafel og innsatte der har begrenset fellesskap. Varetektinnsatte som er ilagt restriksjoner i form av hel isolasjon av retten og innsatte som av ulike grunner ikke kan tilpasse seg fellesskapsavdeling, eller som er helt utelukket fra fellesskap etter straffegjennomføringsloven § 37, blir også plassert på avdeling A. I avdelingen er det dessuten tre sikkerhetsceller. I en av disse er det plassert en sikkerhetsseng. En av sikkerhetscellene kan omdisponeres til enerom med spesialtoalett (Pacto), jf. straffegjennomføringsloven § 29 annet ledd.

Avdeling B, C og D er fellesskapsavdelinger med ulike typer aktivitets- og sysselsettingstilbud. Sysselsettingstilbudet til den enkelte innsatte er avhengig av hvilken avdeling han sitter på. Fellesskapsavdelingene B og C består begge av tre boenheter med 14 celler, samt én boenhet med syv celler. På boenhetene med syv celler er tre av disse dublet på avdeling B og to på avdeling C. Avdeling D er en avdeling for innsatte som går på skole og består av to boenheter med 14 celler.

Fengselet har to celler tilpasset for personer med nedsatt funksjonsevne. Den ene er plassert i avdeling A og den andre i avdeling D. Disse inngår i fengselets ordinære kapasitet og anvendes også for innsatte uten særskilte behov.

4 Gjennomføring av besøket

Fengselets ledelse og de øvrige ansatte bistod velvillig under hele besøket. Tilsendte informasjonsplakater til innsatte var hengt opp på alle avdelinger og ansatte syntes godt orientert om enhetens besøk. Forebyggingsenhetens informasjonsbrosjyrer på ulike språk var delt ut til innsatte på alle avdelinger. Forebyggingsenheten mottok grundig rapportering på informasjon som var etterspurt i forkant av besøket.

Besøket til Ringerike fengsel ble innledet med et møte med fengselets ledelse der enheten presenterte Sivilombudsmannens forebyggingsmandat og arbeidsmetodene for fengselsbesøk. Behovet for å kunne gjennomføre private samtaler med innsatte ble spesielt vektlagt. Ledelsen ved Ringerike fengsel gjennomgikk fengselets organisering og drift samt faglige og organisatoriske utfordringer.

Deretter ble det gjennomført en befaring av fengselet. Befaringen omfattet blant annet avdelingene A, B, C og D, de tre sikkerhetscellene og fengselets sikkerhetsseng (belteseng), lufterom på avdeling A for innsatte som på grunn av restriksjoner fra retten eller sikkerhetsmessige forhold ikke kan gjennomføre lufting sammen med andre, verksteder, aktivitetsbygg, skoleavdeling, helseavdelingen, besøksrommene og vaktrommene på de enkelte avdelingene. Forebyggingsenheten undersøkte også innsattes fellesskapsrom.

Det ble gjennomført samtaler med innsatte alle de tre dagene besøket varte. Forebyggingsenheten hadde særlig fokus på grupper som er spesielt sårbare for integritetskrenkelser eller vanskelige soningsforhold. Dette gjaldt særlig innsatte som satt på restriktiv avdeling med begrenset fellesskap (avdeling A). Det ble gjennomført individuelle samtaler med nær samtlige innsatte på avdeling A og 42 prosent av de innsatte på fellesskapsavdelingene. Samtalene foregikk på cellene til de innsatte eller i samtalerom tilknyttet den enkelte avdeling. I tillegg ble det gjennomført et møte med kontaktutvalget for de innsatte, bestående av to innsatte fra hver avdeling.

Videre ble det gjennomført samtaler med helseavdelingen ved fengselet. Forebyggingsenheten gikk også igjennom aktuelle journaler og vedtak. Dette inkluderte alle tvangsvedtak for 2014 og første uke av 2015, og et utvalg av vedtak om utelukkelse fra fellesskap samt tvangsprotokoll (for bruk av sikkerhetsceller og sikkerhetsseng) for samme periode. Det ble også gjennomført uformelle samtaler med fengselsbetjenter og andre ansatte ved fengselet, og et eget møte med representanter for fagforeningene ved fengselet.

Besøket ble avsluttet med et oppsummeringsmøte med ledelsen hvor foreløpige funn og anbefalinger ble presentert.

Under besøket deltok følgende personer fra Sivilombudsmannens kontor:

- Helga Fastrup Ervik (kontorsjef, jurist)
- Kristina Baker Sole (seniorrådgiver, lege)
- Knut Evensen (seniorrådgiver, samfunnsviter, fengselsfaglig bakgrunn)
- Johannes Flisnes Nilsen (rådgiver, jurist)
- Stine Elde (rådgiver, jurist)
- Caroline Klæth Eriksen (rådgiver, kommunikasjonsmedarbeider)

5 Funn og anbefalinger

5.1 Fengselets håndtering av alvorlige hendelser og bruk av tvangstiltak

5.1.1 Selvmord og selvsikring

På bakgrunn av at en arrestant som befant seg i Tønsberg sentralarrest under forebyggingsenhetens besøk der 20. oktober 2014, natten etter tok sitt eget liv på en celle i Ringerike fengsel, ble det

foretatt en egen gjennomgang av omstendighetene og informasjonsflyten med arresten rundt det konkrete selvmordet.² Det ble også foretatt en gjennomgang av de to øvrige selvmordene som har funnet sted i Ringerike fengsel siden 2012.

Det ble opplyst at domsadministrasjonen ved kriminalomsorgens regionskontor innhenter så mye informasjon som mulig ved planlegging av innsettelse (booking) av plass i Ringerike fengsel, herunder informasjon om selvmordsfare. Dersom det foreligger slik informasjon skal den videreformidles til operativ førstebetjent og tjenestemenn som er ansvarlig for mottak, samt avdelingsledelse for avdeling A (innkomst-/eneromsavdeling).

Videre opplyste fengselet at det ved nyinnsettelser skal gjennomføres en kort kartleggingssamtale med den innsatte, samt foretas observasjoner av den innsattes atferd. Formålet med samtalen skal blant annet være å avdekke informasjon som kan si noe om selvmordsfare. I tillegg blir det ved innsettelse fylt ut et skjema om helsesituasjon, medisiner mv. som formidles videre til helseavdelingen. Opplysningene i skjemaet formidles til helseavdelingen i lukket konvolutt for å ivareta den innsattes personvern. Dersom det fremkommer opplysninger ved mottak/innsettelse som tilsier spesielle tiltak, vurderer operativ førstebetjent (kveld, helg og natt) eller avdelingsleder (dagtid) om det skal iverksettes for eksempel jevnlig tilsyn, fratakelse av eiendeler som kan øke farene for selvmord eller kontakt med helsepersonell. Skjemaene som har vært benyttet frem til forebyggingsenhetens besøk inneholdt imidlertid ikke direkte spørsmål knyttet til innsattes psykiske helsetilstand eller selvmordsfare.

Som en følge av selvmordet ved Ringerike fengsel i oktober 2014 er det iverksatt arbeid for å gjennomgå rutiner, etablere nye og kvalitetssikre arbeid knyttet til forebygging av selvmord. Arbeidet er ikke slutført.

I saken som gjaldt den innsatte som ble overført fra Tønsberg sentralarrest, har forebyggingsenheten spesielt sett nærmere på om informasjonsflyten mellom politiet og fengselet har vært tilfredsstillende og om det ble iverksatt tilstrekkelige tiltak ut i fra informasjonen som forelå ved innsettelse i fengselet. Gjennomgang av den konkrete saken viste et behov for bedre kommunikasjon både innad i kriminalomsorgen, internt i Ringerike fengsel og mellom politiet og kriminalomsorgen. I følge fengselet mottok domsadministrasjonen ved regionskontoret ingen informasjon fra politiet i forbindelse med bookingen som tilsa at det forelå selvmordsfare. Dette til tross for at politiet hadde iverksatt flere tiltak for å minske det som ble vurdert som en økt fare for selvmord. Det ble heller ikke gitt skriftlig eller muntlig informasjon om dette fra politiet i forbindelse med selve overleveringen av den innsatte til kriminalomsorgen. Det er imidlertid klart at politiet oversendte fengslingskjennelsen til fengselet samtidig med at den innsatte ble overført. Fengslingskjennelsen inneholdt klare formuleringer om risikoen for selvmord.

Det synes klart at selvmordsrisikoen burde vært håndtert på en annen måte, både fra politiets, kriminalomsorgens transporttjenestes og fengselets side.

Saken viser at kommunikasjonsflyten mellom kriminalomsorgen og politiet bør sikres bedre. I rapporten fra besøket til Tønsberg sentralarrest 14. og 20. oktober 2014 ga forebyggingsenheten en anbefaling om at politiet sammen med kriminalomsorgen bør foreta en gjennomgang av rutinene for

² Se Sivilombudsmannens rapport fra besøk til Tønsberg sentralarrest 14. og 20. oktober 2014, side 7, avsnitt 5.2.1.

informasjonsflyt og samhandling ved overføring av arrestanter til fengsel for å sikre at sårbare (inkludert selvmordsnære) personer ivaretas på en trygg måte.³ Fengselet bør også følge opp dette. I konkrete tilfeller der det fremkommer selvmordsfare i arresten, bør fengselet alltid motta informasjon om dette, så langt som mulig før overføringen slik at fengselet kan være forberedt og gjøre nødvendige tilrettelegginger.⁴ I lys av at et klart flertall av innsettelsene i fengsel skjer etter vanlig arbeidstid er dette spesielt viktig. Som det fremgår av punkt 5.5.1 skjer de fleste innsettelsene ettermiddag og kveld, når bemanningen i fengselet er lavere og helseavdelingen er stengt.

Fengselet bør ha klare rutiner for hvordan slike opplysninger mottas og håndteres for å sikre den innsatte. Rutinene bør inkludere helsetjenesten, eventuelt bruk av legevakten der innsettelsen skjer etter at helseavdelingen har stengt for dagen. Samtidig bør fengselet utarbeide egne prosedyrer som sikrer at vesentlig informasjon fanges opp selv om det har vært informasjonssvikt i et tidligere ledd. Blant annet bør skjemaer for innkommst inneholde direkte spørsmål om selvmordstanker. I tillegg til mulighet for å tilegne seg kompetanse om selvmordsforebygging internt i kriminalomsorgen, arrangerer Helsedirektoratet kurs om selvmordsforebygging, som blant annet inkluderer vurderinger av selvmordsrisiko og hvordan stille spørsmål for å avdekke selvmordstanker.

Forebyggingsenheten vil følge opp kommunikasjonsflyten mellom kriminalomsorgen og politiet generelt med Politidirektoratet og Kriminalomsorgsdirektoratet. Enheten noterte seg at Ringerike fengsel arbeider med en grundig gjennomgang av rutiner for forebygging av fremtidige selvmord.

Anbefalinger

- Fengselet bør sammen med politiet foreta en gjennomgang av rutinene for informasjonsflyt og samhandling ved overføring av sårbare (inkludert selvmordsnære) arrestanter til fengsel for å sikre at disse ivaretas på en trygg måte.
- Innkomst- og mottaksskjemaer bør inneholde direkte spørsmål knyttet til innsattes psykiske helsetilstand og fare for selvmord.
- I konkrete tilfeller der det fremkommer selvmordsfare i politiarresten, bør fengselet alltid motta denne informasjonen. Fengselet bør ha klare rutiner for håndtering av opplysningene for å sikre sårbare innsatte.

5.1.2 Bruk av sikkerhetscelle

Under befaringen undersøkte forebyggingsenheten fengslets tre sikkerhetsceller. Disse var plassert i tilknytning til avdeling A. Hver av sikkerhetscellene var på omtrent seks kvadratmeter og utstyrt med en plastmadrass på gulvet, et teppe til å dekke seg med og et avtrede i gulvet. På hver celle lå det også et sett med bukse og skjorte. Det var luker nede ved gulvet for å sette inn mat, og et vindu fra korridoren inn til sikkerhetscella for tilsyn av ansatte. Cellene hadde også et vindu som ga naturlig lys og utsyn over utearealer. I hver av cellene var det en callingknapp for å kunne varsle ansatte. Cellene fremstod som rene og i god stand.

³ Se note over.

⁴ Et av flere tiltak fra fengslets side kan være å utarbeide et opplysningskjema hvor psykisk tilstand og selvmordsrisiko inngår, som sendes politiet til utfylling før overføring fra politiarrest. Det vises her til praksis ved Bergen fengsel. Se Sivilombudsmannens rapport fra besøk til Bergen fengsel 4.-6. november 2014, side 15, avsnitt 5.2.3.

På den ene sikkerhetscella var det plassert en sikkerhetsseng som tas ut dersom det oppstår behov for tre sikkerhetsceller samtidig. En av sikkerhetscellene kan omdisponeres til enerom med spesialtoalett (Pacto), jf. straffegjennomføringsloven § 29 annet ledd.

I henhold til straffegjennomføringsloven § 38 kan kriminalomsorgen ta i bruk sikkerhetscelle blant annet for å avverge alvorlig angrep eller skade på person eller hindre iverksettelse av alvorlige trusler eller betydelig skade på eiendom. Innsettelse på sikkerhetscelle er et svært inngripende tiltak. Tiltaket kan derfor bare benyttes dersom forholdene gjør det strengt nødvendig, og mindre inngripende tiltak forgjeves har vært forsøkt eller åpenbart vil være utilstrekkelig. Det skal fortløpende vurderes om det er grunnlag for å opprettholde tiltaket.

Sikkerhetscelle ble brukt 29 ganger i 2014 og var på tidspunktet for besøket tatt i bruk én gang i 2015.

12 av oppholdene hadde en varighet på under et døgn, og åtte av disse var på 12 timer eller mindre. Fem sikkerhetscelleopphold varte utover to døgn, hvorav det lengste varte nesten fire døgn. Til tross for enkelte langvarige opphold, tydet vedtakene (sammenholdt med hendelsesrapporter og gjennomgang av tilsynslogg) på at fengselet gjennomgående har en høy terskel for innsettelse i sikkerhetscelle. Innsettelsen i sikkerhetscelle var godt begrunnet i vedtakene med relativt detaljerte situasjonsbeskrivelser og vurderinger av lempeligere midler. Vedtak og tilsynslogg fremstod godt systematisert. Tilsynsloggen tydet på at tilsyn ble gjennomført i tråd med kravet som angis i retningslinjene til straffegjennomføringsloven om tilsyn minst en gang i timen.⁵ I mange tilfeller var det loggført svært hyppig tilsyn. Tilsynsloggene inneholdt tydelige føringer for opp- og nedjustering av tilsynsfrekvens og datering og klokkeslett for når den innsatte ble tilbudt mat og drikke, motiveringssamtaler for å avslutte tiltaket, tilsyn av helsepersonell og for når den innsatte ble flyttet ut av sikkerhetscella.

Vedtak, rapporter og tilsynslogg beskriver flere alvorlige tilfeller av selvskading, trusler og brannstifting i cella. Enkelte innsatte ga uttrykk for hallusinasjoner og manglende begrep om tid og sted. Én innsatt hadde 13 opphold på sikkerhetscelle og ett opphold på sikkerhetsseng.

Forebyggingsenheten har tidligere avdekket manglende utdeling av klær til innsatte som plasseres på sikkerhetscelle i andre fengsler.⁶ Innsatte som plasseres i sikkerhetscelle på Ringerike fengsel får normalt tildelt ren bukse og skjorte som ligger på sikkerhetscella. I tilfeller der innsatte forsøker å bruke klærne til selvskading/selvmondsforsøk blir han fratatt disse. Fengselsledelsen opplyste at det arbeides med å skaffe rivningssikre klær som kan brukes i slike tilfeller. Dette anses som positivt og i tråd med forebyggingsenhetens tidligere anbefalinger.

Innsatte blir imidlertid rutinemessig avkledd og visitert før innsettelse på sikkerhetscelle. Dette kan være påkrevd dersom begrunnelsen for innsettelse er fare for selvmord eller alvorlig skade på person. Innsettelse på sikkerhetscelle etter straffegjennomføringsloven § 38 kan imidlertid også skje

⁵ Retningslinjer til lov om gjennomføring av straff mv. (straffegjennomføringsloven) og til forskrift til loven, fastsatt av Kriminalomsorgens sentrale forvaltning 16. mai 2002.

⁶ Se ellers Sivilombudsmannens rapport fra besøk til Tromsø fengsel 10.-12 september 2014, side 9, avsnitt 5.1.3 og rapport fra besøk til Bergen fengsel, side 10, avsnitt 5.1.1.

blant annet for «å hindre betydelig skade på eiendom». Full visitering bør derfor bare finne sted etter en individuell vurdering som bør fremgå av tilsynslogg.⁷

Anbefalinger

- Full visitering ved innsettelse på sikkerhetscelle bør bare finne sted etter en individuell risikovurdering som bør fremgå av tilsynslogg.

5.1.3 Bruk av sikkerhetsseng

Bruk av sikkerhetsseng er hjemlet i straffegjennomføringsloven § 38 om bruk av tvangsmidler. Sikkerhetsseng innebærer at personen er fastspent i reimer på armer og ben og dette er et svært inngripende tiltak. Bruk av sikkerhetsseng forekommer derfor generelt svært sjeldent. Selv i store fengsler kan det gå flere år mellom hver gang sikkerhetsseng er i bruk.⁸

Det ble gjennomført ett opphold i sikkerhetsseng i 2014. Gjennomgang av aktuelle dokumenter i saken viser tilfredsstillende begrunnelse for vedtak og føring av tilsynslogg.

5.1.4 Utelukkelse fra fellesskapet

I medhold av straffegjennomføringsloven § 37 kan fengselet beslutte at en innsatt helt eller delvis skal utelukkes fra fellesskapet med andre innsatte dersom det er nødvendig for å hindre at innsatte fortsetter å påvirke miljøet i fengslet på en særlig negativ måte, hindre innsatte i å skade seg selv eller øve vold eller fremsette trusler mot andre, hindre betydelig materiell skade, hindre straffbare handlinger, eller opprettholde ro, orden og sikkerhet. Hel eller delvis utelukkelse etter første ledd skal ikke opprettholdes lenger enn nødvendig, og det skal skje en fortløpende vurdering av om det fortsatt er grunnlag for utelukkelsen.

En gjennomgang av vedtak om utelukkelse fra fellesskapet etter straffegjennomføringsloven § 37 tydet på at fengselet foretar en forsvarlig saksbehandling i disse sakene. Fengselet utarbeider også protokoll for vedtak etter § 37. Det fremkommer av vedtak og protokoll at delvis utelukkelse fra fellesskapet anvendes i betydelig grad som alternativ til hel utelukkelse.⁹ Ved delvis utelukkelse fra fellesskapet og overføring til avdeling A, får den innsatte være med på fellesaktiviteter som felles trening i idrettsbygg, filmvisning og andre aktiviteter. Innsatte som er helt utelukket får ikke delta på disse aktivitetene. Gjennomgang av vedtak og protokoll tydet på at det foretas en fortløpende vurdering av om det kan iverksettes lempeligere tiltak i form av delvis utelukkelse. Vedtakende anga ellers grundige begrunnelser for utelukkelsen. Det fattes vedtak når utelukkelsen oppheves.

Avdeling A er en restriktiv avdeling for mottak av nyinnsatte og for innsatte som helt eller delvis utelukkes fra fellesskap etter straffeprosessloven eller straffegjennomføringsloven. Ved utelukkelse og overføring til avdeling A beholder den innsatte svært sjelden cellen på felleskapsavdelingen. Når utelukkelsesvedtaket opphører blir vedkommende i stedet plassert i den ordinære køen for overføring til felleskapsavdeling. På grunn av det høye belegget på felleskapsavdelingene blir innsatte som har vært utelukket fra fellesskapet sittende atskillig lenger på avdeling A enn det

⁷ Se note over.

⁸ Se også Sivilombudsmannens rapport fra besøk til Tromsø fengsel 10.-12. september 2014. Der fremkommer det at sikkerhetssengen var så sjeldent i bruk at den var pakket sammen på et lagerrom.

⁹ Delvis utelukkelse ble benyttet i 66 av 129 vedtak om utelukkelse etter § 37 første ledd i 2014.

opprinnelige vedtaket forutsatte. Når utelukkelse i medhold av § 37 første ledd oppheves, fattes det derfor et nytt vedtak om delvis utelukkelse etter straffegjennomføringslovens § 37, åttende ledd som gir hjemmel for hel eller delvis utelukkelse dersom «... bygnings- eller bemanningsmessige forhold gjør det påkrevet, eller dersom innsatte selv ønsker det.»

Det er uheldig at et vedtak om utelukkelse etter § 37 første ledd i realiteten innebærer at den innsatte blir sittende delvis utelukket på avdeling A lenger, og noen ganger atskillig lenger, enn vedtaket og grunnlaget for dette tilsier. I tillegg kan dette påvirke den innsattes progresjon i soningen. Derfor bør fengselet utvise særlig forsiktighet med å fatte vedtak om utelukkelse fra fellesskapet dersom det kan medføre at innsatte blir sittende uforholdsmessig lenge på avdeling A.

Kapasitetsutfordringene har også konsekvenser for nyinnsatte. De aller fleste blir sittende lenger enn ønsket på avdeling A i påvente av ledig plass på fellesskapsavdeling. Fengselet opplyste at det blir fattet vedtak om utelukkelse i medhold av straffegjennomføringsloven § 37, åttende ledd for samtlige nyinnsatte som anses egnet til overføring til fellesskapsavdeling, men som ikke får plass på fellesskapsavdeling. Vedtaket fattes i løpet av den første uken etter ankomst. Fengselet informerte om at det fattes slike vedtak for flesteparten av de som settes inn i fengselet, på grunn av fengselets høye beleggsprosent.

Det er klart uheldig at manglende kapasitet gjør at innsatte i praksis blir sittende utelukket fra fellesskapet, med få aktivitetstilbud. Aktivisering ved avdeling A beskrives nærmere i avsnitt 5.2.2.

At fengselet i disse tilfellene fatter nytt vedtak gir en dokumentasjon av det reelle tallet for utelukkelse. Forebyggingsenheten er kjent med at få fengsler fatter vedtak i slike situasjoner, men at fengslene i tertialvise dagsmålinger nå skal innrapportere antall innsatte som får mindre enn to timers fellesskap, til Kriminalomsorgsdirektoratets.¹⁰ Det er positivt at fengselet dokumenter omfanget av reelle utelukkelse på dette grunnlaget.

Forebyggingsenheten vil imidlertid bemerke at hjemmelsgrunnlaget for hel eller delvis utelukkelse på grunn av bygnings- eller bemanningsmessige forhold, fremstår som uklart. Ordlyden («påkrevet») peker i retning av at behovet må være mer presserende, sammenliknet med det som anses «nødvendig» etter § 37 første ledd.¹¹ Samtidig synes straffegjennomføringslovens forarbeider å forutsette en viss adgang til unntak fra fellesskap deler av døgnet på bakgrunn av bygningsmessige forhold som manglende fellesskapslokaler.¹²

Det må understrekes at isolasjon eller sterkt begrenset fellesskap er inngripende tiltak som allerede etter kort tid kan ha negative helseeffekter for den enkelte. Dette er bakgrunnen for at Den europeiske torturforebyggingskomité (CPT) har anbefalt at «solitary confinement should only be imposed in exceptional cases, as a last resort and for the shortest possible time».¹³ I tilfeller der

¹⁰ Brev til Sivilombudsmannen 2. mai 2014 fra Kriminalomsorgen region sør, Kartlegging av innsattes adgang til fellesskap.

¹¹ Se Ot.prp. nr. 5 (2000-2011), som synes å forutsette at det må være tale om *akutte* bygnings- eller bemanningsmessige forhold.

¹² Ot.prp nr. 5 (2000-2001).

¹³ Den europeiske torturforebyggingskomité (CPT), CPT standards, side 37, avsnitt 64.

manglende fellesskapslokaler er den eneste grunnen til at innsattes isoleres¹⁴ eller opplever sterke begrensninger i mulighet til fellesskap bør denne anbefalingen særlig tillegges vekt. Det minnes om at CPT anbefaler at innsatte tilbys minst åtte timer fellesskap hver dag (se punkt 5.2.2).

Forebyggingsenheten er bekymret over at mange fengsler i Norge melder om utfordringer med å gi innsatte anledning til å ha meningsfull sosial kontakt. Dette ble også påpekt av ansvarlige ved avdeling A ved Ringerike fengsel. Ettersom utfordringene ofte tilskrives lite egnede lokaler og/eller høy beleggsprosent, understrekes viktigheten av at planlagte byggeprosjekter bør ha egnede lokaler for fellesskap ved alle avdelinger (inkludert mottaks- eller varetektsavdeling).

De innsattes mulighet til meningsfull sosial kontakt er et tema som vil bli fulgt opp overfor Kriminalomsorgsdirektoratet.

Anbefalinger:

- Fengselet bør utvise særlig forsiktighet med å fatte vedtak om utelukkelse fra fellesskapet dersom situasjonen i fengselet kan medføre at innsatte blir isolert lenger enn det opprinnelige grunnlaget for utelukkelsen skulle tilsi.

5.2 Aktivisering

5.2.1 Aktiviseringsnivå generelt

Forebyggingsenheten hadde under besøket fokus på om de innsatte sikres tilstrekkelig aktivisering. Det ble særlig vurdert antall timer i fellesskap med andre innsatte, tilbud om sysselsetting og om fellesskapet oppleves trygt for de innsatte.

Fengselet så ut til å tilby et variert sysselsettingstilbud for innsatte på fellesskapsavdelingene. Verkstedene er godkjent som opplæringsbedrifter og har blant annet mulighet til å gi innsatte praksisattester eller opplæring knyttet til ulike fagbrev. Det gis ellers arbeid ved kjøkkenet, vaskeriet og såkalt «gangguttarbeid» for én innsatt per boenhet (blant annet ansvar for renhold og matutdeling). Enkelte innsatte deltar i forskjellig vedlikeholdsarbeid, også på fengselets utearealer.

De som ikke er sysselsatt er imidlertid innelåst på cella under arbeidstiden. Det medfører at innsatte uten arbeid får mindre utetid fra cella enn det som er anbefalt av CPT (åtte timer).¹⁵ På besøkstidspunktet var det 42 innsatte som manglet sysselsettingstilbud. Et så høyt antall innsatte uten aktivitet, gir grunn til bekymring. Både fagforeningene og ansatte ved fengselet opplyste at mangel på aktivitet og arbeid ga mer uro på avdelingene og utgjorde derfor en risikofaktor for den enkelte og for miljøet. Fengselsledelsen trakk selv frem lav bemanning og flere krevende innsatte som en utfordring og pekte på behov for større arealer for sysselsetting og aktivisering og en mer tilpasset bygningsmasse. Ettersom manglende sysselsetting kan utgjøre en risikofaktor både for miljøet i fengselet generelt og for isolasjonsskade hos den enkelte, bør sysselsettingstilbudet ved fengselet økes.

¹⁴ Isolasjon, eller «solitary confinement» benyttes om situasjoner der den innsatte tilbringer 22-24 timer i døgnet alene på cellen, uten kontakt med andre innsatte, med 1-2 timers lufting eller sporadisk fellesskap, jf. bl.a.: Rapport fra FNs spesialrapportør Juan Mendez, A/66/268, 5. august 2011, side 8.

¹⁵ Den europeiske torturforebyggingskomité (CPT), CPT standards, CPT/Inf/E (2002) 1 - Rev. 2013, side 17, avsnitt 47.

Innsatte på fellesskapsavdelingene kan være utenfor cella fra arbeidsslutt kl. 15.00 til innlåsing kl. 20.40 bortsett fra én time innlåsing under betjentenes pauseavvikling. Innsatte har ellers tilbud om trening tre ganger i uken, bibliotekstjeneste, daglig opphold i friluft (lufting), gudstjeneste og sosiale arrangementer av mer sporadisk karakter. Innsatte som ikke er med på disse aktivitetene låses inne på cella mens aktivitetene pågår. Innsatte som i mindre grad deltok i felles aktiviteter klaget over at det i perioder var mye innlåsing på ettermiddagen. Ved gjennomføring av aktiviteter bør fengselet sikre ivaretagelse av ulike grupper av innsatte.

Flere innsatte utrykte frustrasjon over at de som ikke deltar på gudstjeneste i helgene blir innlåst. Det ble pekt på at denne ordningen var diskriminerende. Fengselsledelsen opplyste at praksisen nylig ble innført av bemanningsmessige årsaker. Bemanningen gir ikke kapasitet til å avvikle fellesskap samtidig som det pågår gudstjeneste. Det er heller ikke kapasitet til at alle som ønsker det får delta i gudstjenestene.

- Fengselet bør unngå å diskriminere innsatte på grunnlag av livssyn, ved at de som ikke deltar i gudstjenesten får mindre tid i fellesskap.

5.2.2 Aktivisering ved avdeling A

Som omtalt under punkt 5.1.3 fungerer avdeling A som en mottaksavdeling for alle som innsettes i Ringerike fengsel, også de som blir overført fra andre fengsler. På avdelingen sitter det også domfelte innsatte som av ulike grunner er fratatt fellesskap eller ikke ønsker fellesskap med andre innsatte. Avdelingen tilbyr ikke et ordinært sysselsettingstilbud for innsatte og har bare et helt begrenset fellesskap. De innsatte er derfor store deler av tiden isolert på cella.

Det tilbys ulike aktiviteter for å motvirke skadevirkninger av isolasjonen, blant annet trening i aktivitetsbygget tre ganger i uka. Enkelte innsatte fortalte at de fikk trent på treningsrom på avdeling A, noen nesten daglig. I tillegg var det mulighet for å bruke biblioteket tilknyttet avdelingen eller spille PlayStation. En aktivitør er tilknyttet avdelingen med spesielt ansvar for å aktivisere isolerte innsatte. Det ble opplyst at det utarbeides ukeplaner i samarbeid med innsatte som er isolert, for å gi bedre forutsigbarhet for innsatte selv og for å gi ansatte en oversikt over aktiviteter for innsatte som krever ekstra bemanning. Fagforeningene mente at avdeling A har et godt system for å ivareta isolerte innsatte, men at flere spesielt krevende innsatte går utover aktiviseringen av noen innsatte. De ansatte prøver å fange opp de som isolerer seg selv ved å aldri be om noe eller ikke delta i aktivitet, men det synes ikke å være en god nok oversikt over disse og heller ikke alltid kapasitet til å følge dem opp. Fengselet bør utvikle arbeidsmåter som i større grad sikrer at disse ivaretas.

Mange innsatte ga uttrykk for at de hadde en positiv relasjon til betjentene ved avdelingen. Det var imidlertid delte erfaringer med hvor ofte fengselsbetjentene hadde anledning til å snakke med de innsatte. Noen innsatte forfalte at de fikk god hjelp og støtte, mens en betydelig andel sa at de så betjentene lite og at de var mye alene på cella.

Flertallet av de innsatte på avdeling A opplevde stor grad av isolasjon som følge av manglende sysselsetting og at det ikke gjennomføres ordinært fellesskap. Den europeiske torturforebyggingskomité (CPT) uttrykte etter sitt besøk i 2005 bekymring rundt manglende aktivisering og sysselsetting ved avdeling A:

«However, at Ringerike Prison, the delegation was concerned by the situation of the inmates detained in A-Wing, as the vast majority of them spent up to 23 hours a day locked up in their cells.»¹⁶

CPT anbefalte at innsatte bør få anledning til å tilbringe minst åtte timer utenfor cella per dag, sysselsatt med meningsfull aktivitet. Ringerike fengsel bør styrke aktiviseringen for innsatte på avdeling A. Forebyggingsenheten er kjent med at enkelte andre fengsler også tilbyr sysselsetting på restriktive avdelinger.¹⁷ Det ble i det avsluttende møtet med ledelsen opplyst at det arbeides med å gi et bedre aktiviserings- og sysselsettingstilbud for innsatte i fengslet.

Videre medfører det høye belegget ved fengslet at opphold på avdeling A blir uforholdsmessig langt, både for nyinnsatte og innsatte som blir overført fra fellesskapsavdelingene (se punkt 5.1.3). Forebyggingsenheten konstaterer at fengselet under besøket hadde en beleggspersent på 101 prosent. Et så høyt belegg gir fengselet svært liten fleksibilitet og bidrar til å gi lang ventetid for plass på fellesskapsavdeling. Fengselsledelsen mente det var en klar sammenheng mellom sittedagen på avdeling A og den høye beleggspersenten.

Forebyggingsenheten har notert seg at Den europeiske torturforebyggingskomité (CPT) ved flere anledninger har uttrykt bekymring for høyt belegg i fengsler.¹⁸ Dette ble nylig poengtert i CPTs rapport om soningsforholdene i danske fengsler.¹⁹

«Further, it should be recalled that even with an occupancy level of 95% of the total design capacity of a prison estate, it becomes nigh impossible for a prison service to deliver what is required of it, and more particularly, to ensure respect for inmates' human dignity.»²⁰

Liknende tilfeller av langvarig isolasjon er tidligere kritisert av CPT ved flere besøk til Norge og andre land.²¹

¹⁶ Den europeiske torturforebyggingskomité (CPT), Report to the Norwegian Government on the visit to Norway carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT), from 3 to 10 October 2005, CPT/Inf (2006) 34, side 31, avsnitt 62.

¹⁷ Ved forebyggingsenhetens besøk til Tromsø fengsel 10.-12. september 2014, noterte enheten seg at en betydelig andel av de innsatte ved Tromsø fengsel avdeling A fikk delta i arbeid til tross for at dette var en restriktiv avdeling. Selv om forebyggingsenheten også påpekte manglende sysselsetting under besøket til Bergen fengsel 4.-6. november 2014, ble omtrent halvparten av de innsatte på avdeling A-øst tilbudt arbeid. Videre er forebyggingsenheten kjent med at innsatte på restriktiv avdeling (avdeling A) i Halden fengsel som hovedregel tilbys sysselsetting.

¹⁸ Se blant annet CPTs rapport etter besøk i Storbritannia, CPT/Inf (2009) 30, side 20, avsnitt 25; CPTs rapport etter besøk i Danmark, CPT/Inf (2014) 25, side 20, avsnitt 25. Se også CPT standards, CPT/Inf/E (2002) 1 Rev. 2013, avsnitt 46.

¹⁹ Se også Sivilombudsmannens rapport fra besøk til Tromsø fengsel 10.-12. september 2014 og rapport fra besøk til Bergen fengsel 4.-6. november 2014.

²⁰ Den europeiske torturforebyggingskomité (CPT), Report to the Danish Government on the visit to Denmark carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 4 to 13 February 2014, CPT/Inf (2014) 25, side 40-42, avsnitt 64-66.

²¹ Den europeiske torturforebyggingskomité (CPT), Report to the Norwegian Government on the visit to Norway carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT), from 3 to 10 October 2005, CPT/Inf (2006) 34, avsnitt 62, side 31; Den europeiske torturforebyggingskomité (CPT), Report to the Estonian Government on the visit to Estonia carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 30 May to 6 June 2012, CPT/Inf (2014) 1, side 32, avsnitt 64.

Manglende aktivisering og menneskelig kontakt utgjør en klar risiko for negative helse- og velferdsmessige konsekvenser, og kan påvirke innsattes soningsprogresjon negativt.

Anbefalinger

- Fengeleiet bør iverksette tiltak som sikrer at alle innsatte har anledning til å tilbringe minst åtte timer utenfor cella per dag, sysselsatt med meningsfulle aktiviteter, med mindre de er utelukket fra fellesskapet (fullstendig isolasjon) etter straffeprosessloven § 186a eller etter straffegjennomføringsloven § 37. Egne tiltak bør iverksettes for innsatte som er helt eller delvis isolert.

5.3 Beskyttelsestiltak

Beskyttelsestiltak er her brukt som en samlebetegnelse for tiltak som skal bidra til å sikre innsattes rettigheter og behov. Forebyggingsenheten har særlig sett på innsattes opplevelse av trygghet, informasjons- og mottaksrutiner og på kontaktbetjentarbeidet.

5.3.1 Tilstedeværelse av fengselsbetjenter

Fellesskapsavdelingene består av to boenheter hver og er utformet i en vinkel med et vaktrom i midten og en boenhet til hver side. Veggene inn til vaktrommene har store vindusflater som gir godt utsyn til boenhetene og fellesskapsarealene og gir de innsatte god mulighet til å kontakte betjentene. Fengselsbetjentene er pålagt å være tilstede i boenhetene. Et klart flertall av de innsatte ga uttrykk for at de følte seg trygge, og de var gjennomgående fornøyde med fengselsbetjentene. Dette ble også understreket av kontaktutvalget for de innsatte. Betjentene deltar ofte i spill og samtaler i fellesskapet. Enkelte innsatte mente imidlertid at fengselsbetjentene kunne bli flinkere til å gripe inn i tilfeller der grupperinger av innsatte styrte mye på kjøkkenet og i fellesskapet. Ubemannede vakter kunne også gå ut over tilstedeværelse av betjenter. Fagforeningene uttrykte bekymring over at høyt arbeidspress og pragmatiske løsninger for å få vaktene til å gå opp, på sikt kan medføre en ukultur i fengselet.

Fagforeningene og andre ansatte uttrykte også bekymring over at dublering gjør det vanskeligere å gi sårbare innsatte tilstrekkelig ro. Tidligere kunne boenhetene for sju personer brukes til innsatte som trengte mindre stressende omgivelser. Dubleringen av tre av cellene på nettopp disse boenhetene innebar at denne muligheten til å ivareta sårbare innsatte i realiteten var blitt borte.

Flere innsatte uttrykte også frustrasjon over at det ble gitt for lite tid til at alle som ønsket det, fikk ringe. Det ble også påpekt at sterke og dominerende innsatte i avdelingen fikk påvirke fordelingen av ringetid når telefonlistene ble delt ut, slik at flere ikke fikk ringe.

5.3.2 Mottaksrutiner og kontaktbetjentarbeid

Den første fasen av frihetsberøvelsen er ofte preget av stor utrygghet hos den innsatte og gjør denne perioden spesielt risikoutsatt, også for selvmord. Den innsatte vil som regel ha et stort informasjonsbehov, behov for medmenneskelig ivaretagelse og for hjelp til å ordne opp i personlige og praktiske forhold som har oppstått i forbindelse med fengslingen. Det er spesielt viktig med gode mottaksrutiner for å identifisere spesielle behov og avdekke eventuell risiko for selvskading, selvmord, vold, trusler og andre forhold av sikkerhetsmessig karakter.

Ringerike fengsel har utarbeidet egne maler for inkomstsamtaler. Første samtale og registrering gjennomføres av mottaksbetjent eller eventuelt en fengselsbetjent ved avdeling A. Videre skal det gjennomføres en inkomstsamtale ved innsettelse på avdeling A som har mer fokus på informasjon om rutiner. Inkomstsamtaler loggføres på et eget skjema. Mange innsatte mente imidlertid at de ikke hadde mottatt tilstrekkelig informasjon og ivaretagelse av personlige behov ved inkomst. Blant annet var det flere innsatte som ikke hadde forstått ordningen for innkjøp av handlevarer, og dermed fikk for lite mat den første tiden i fengselet. Enkelte innsatte opplevde mangelfull informasjon på grunn av språkproblemer. Ledelsen ved fengselet viste til at de hadde satt i gang arbeid med å styrke inkomstrutinene og at man gradvis vil se effekt av dette. Blant annet har fengselet utarbeidet en informasjonsfilm på omtrent 20 minutter oversatt til fem ulike språk, som vil bli brukt når tekniske løsninger er på plass. I lys av at et klart flertall av innsettelsene i fengsel skjer etter vanlig arbeidstid er det spesielt viktig at rutinene sikrer avklaring av innsattes helsebehov (se punkt 5.1.1 og 5.5.1).

Det var delte erfaringer med hvordan kontaktbetjentordningen fungerte, særlig på avdeling A.²² En betydelig andel av de innsatte fortalte at de ikke fikk kontaktbetjent før de kom på fellesskapsavdeling. Fengselsledelsen opplyste at det er arbeidet mye med kontaktbetjentordningen på avdelingen A den siste tiden og at dette har blitt bedre.

Anbefalinger

- Fengselet bør sikre tilstrekkelig ringetid og fordeling av ringetid slik at alle innsatte gis adgang til minimum 20-minutters ringetid per uke.
- Fengselet bør sikre at innsatte mottar god informasjon ved inkomst. Det bør vurderes å innføre et system for oppfølging av første inkomstsamtale for å sikre innsattes behov for hjelp og informasjon.
- Fengselet bør tilby tolk ved inkomstsamtale til innsatte som ikke har tilstrekkelige ferdigheter i norsk eller engelsk, og når avgjørende informasjon skal gis på et senere tidspunkt. Spørsmålet «trenger du tolk?» bør stilles på flere språk slik at det er sikkert at det blir forstått.
- Fengselet bør styrke kontaktbetjentarbeidet ved avdeling A. Det bør spesielt tilrettelegges for at behovene til isolerte innsatte, innsatte med store hjelpebehov og sårbare grupper ivaretas også når kontaktbetjenten ikke er på jobb.

5.4 Besøkskontroll, telefontid, permisjoner og overføringer

Forebyggingsenheten mottok uttrykk for frustrasjon fra mange innsatte om det som ble opplevd som et strengt kontrollregime. Dette handlet blant annet om forhold rundt besøkskontroll, muligheten for å ringe, avslag på permisjoner og overføringer til fengsler med lavere sikkerhetsnivå. Kontaktutvalget for de innsatte hevdet at Ringerike fengsel var strengere enn andre fengsler på disse punktene. Dette

²² Hovedoppgavene til en kontaktbetjent er å sikre at den innsatte får informasjon om fengslet og hvilke rettigheter og plikter han eller hun har, at problemer, behov og ressurser blir kartlagt snarest mulig etter innsettelsen, å støtte og motivere den innsatte, å være et bindeledd mellom den innsatte og fengselet for øvrig, å medvirke i prosessen med å planlegge tiden etter soning, og å bistå ved henvendelser utad, for eksempel til sosialkontor, arbeidskontor og skolemyndigheter.

var også en gjennomgående oppfatning blant flere innsatte som det ble gjennomført samtaler med. Kontaktutvalget og flere innsatte mente at kontrollregimet ved fengselet bidro til å skape stor avstand mellom ledelsen og de innsatte.

En betydelig andel innsatte uttrykte frustrasjon over det de mente var streng praktisering av reglene for bruk av glassvegg ved besøk. De mente at det skulle lite til før det ble iverksatt begrensende tiltak og at glassvegg ble brukt hyppigere og for andre forhold enn i andre fengsler. Kontrolltiltaket vanskeliggjorde også besøk av barn.

Innsatte i fengsel har, med de begrensninger som følger av frihetsberøvelsen, krav på respekt for sitt privat- og familieliv. Dette følger blant annet av Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen (EMK) artikkel 8, og er stadfestet av Den europeiske menneskerettighetsdomstolen (EMD).²³ Inngrep i rettighetene kan bare skje i samsvar med nasjonal lovgivning, med et legitimt formål og dersom det er «nødvendig i et demokratisk samfunn».²⁴ Kravene gjelder ikke bare for spørsmålet om besøk skal gjennomføres, men også *hvordan* besøk gjennomføres. Det følger også av De europeiske fengselsreglene at «besøksordningene skal være slik at innsatte kan opprettholde og utvikle familierelasjoner på en mest mulig normal måte» og at «fengselsmyndighetene skal bistå innsatte i å opprettholde tilstrekkelig kontakt med omverdenen...»

EMD gir statene et skjønnsmessig spillerom når det gjelder hvilke begrensninger som kan tillates i innsattes kontakt med omverden. Domstolen har imidlertid i noen tilfeller slått fast at bruk av glassvegg kan være i strid med kravene om forholdsmessighet og nødvendighet.²⁵

Det følger av straffegjennomføringsloven § 31 annet ledd at besøk i fengsel med høyt sikkerhetsnivå som utgangspunkt skal kontrolleres, men at «kontroll kan unnlates dersom sikkerhetsmessige grunner ikke taler mot det». Kontroll under besøk kan blant annet skje «ved påsyn av tilsatt under besøket, ved overhøring av samtale, ved bruk av glassvegg eller ved å forby fysisk kontakt mellom innsatte og den besøkende».²⁶ Det skal ikke iverksettes strengere kontrolltiltak enn nødvendig. Nærmere regler om gjennomføring av kontrolltiltak, herunder bruk av glassvegg, fremgår av kriminalomsorgsdirektoratets retningslinjer. Det fremgår her at det alltid skal «vurderes om det kan gis adgang til ukontrollert besøk, fordi sikkerhetsmessige hensyn ikke taler mot». Videre fremgår det at valg av kontrolltiltak må være «saklig begrunnet og ikke mer omfattende enn formålet tilsier. Fengselet må begrunne hvorfor et konkret tiltak anses nødvendig.» Samlet sett har fengselet en plikt til å vurdere om andre og mindre inngripende tiltak kan være tilstrekkelig for å ivareta kontrollhensynet.²⁷

²³ Se bl.a. EMDs dom, *Messina v. Italy* (nr. 2), klagenr.25498/94, 28. september 2000, avsnitt 61.

²⁴ Se EMK artikkel 8 nr. 2.

²⁵ I en avgjørelse om blant annet bruk av glassvegg som kontrolltiltak for en innsatts besøk med familiemedlemmer, konkluderte Domstolen med at det forelå en krenkelse av EMK artikkel 8, *Ciorap v. Moldova*, klagenr. 12066/02, avsagt 19. september 2007. Domstolen beskrev besøksrestriksjonene som «far reaching», og mente at staten ikke hadde fremlagt konkrete grunner for hva slags sikkerhetstrussel som gjorde det nødvendig med bruk av dette kontrolltiltaket. Se særlig avsnitt 116-119.

²⁶ Straffegjennomføringsloven § 31 tredje ledd første punktum.

²⁷ Sml. Sivilombudsmannens uttalelse om glassvegg som kontrolltiltak ved besøk i fengsel fra utenlandske statsborgere (sak 2007/447).

Besøksforholdene er viktig for de innsattes velferd. Det forutsettes derfor at fengselet sikrer at det gjøres vurderinger som ivaretar en rimelig balanse mellom hensynet til innsattes privat- og familieliv og fengselets og samfunnets behov for sikkerhet.

Flere innsatte ga også uttrykk for at de opplevde visitering før og etter ordinære besøk som unødige strengt. Slik visitering innebar at de måtte kle seg nakne foran to betjenter og bøye seg («knebøy») over et speil. Dersom innsatte ikke ønsket å sette seg over speilet ble måtte han kle seg naken og foreta knebøy med en vaktleder tilstede.

Videre var flere utenlandske innsatte og innsatte med innvandrerbakgrunn særlig frustrert over at de kun fikk ringe en gang i måneden til familie og slektninger som ikke behersket norsk eller engelsk.²⁸

Innsatte med lange dommer og innsatte med tilknytning til organiserte kriminelle miljøer ga uttrykk for frustrasjon over manglende progresjon i soningen og at fengselet begrenset hvem de kunne omgås blant de andre innsatte.

Generelt hadde mange innsatte den oppfatningen at det var vanskelig å få permisjon fra fengselet eller overføring til et fengsel med lavere sikkerhetsnivå.

Antall permisjoner fra Ringerike fengsel ligger lavt, med 38 permisjoner totalt i 2014. I resultatrapporteringen til regionalt nivå viste fengselet til at antall permisjoner må sees i sammenheng med at det er forholdsvis mange som overføres til et fengsel med lavere sikkerhetsnivå der de vil innvilges permisjon. Fengselet overførte 59 innsatte til fengsel med lavere sikkerhet i 2014. Gjennomsnittlig domslengde i Ringerike fengsel er 4,7 år. I den første delen av straffegjennomføringen er det få som kvalifiserer til permisjon. Fengselsledelsen viste til at mange innsatte med lange dommer i fengselet er en grunn til at relativt mange innsatte ikke kvalifiserer til permisjon fordi ordinær permisjon og korttidspermisjon først kan gjennomføres etter at domfelte har gjennomført minst en tredjedel av straffetiden.²⁹ Det ble også vist til at de har en del innsatte som er tilbakeført fra et fengsel med lavere sikkerhetsnivå på grunn av svikt i blant annet permisjonsvilkår.³⁰ Fengselsledelsen la videre vekt på at progresjon i soningen i hovedsak foregår ved at innsatte overføres til et annet fengsel med lavere sikkerhetsnivå.

Forebyggingsenheten har ikke grunnlag for å fastslå at Ringerike fengsel praktiserer innvilgelser av permisjoner strengere enn andre fengsler. Det syntes imidlertid tydelig at flere ulike kontrolltiltak kombinert med avslag på permisjoner, medførte mye frustrasjon blant et klart flertall av de innsatte. Sterk frustrasjon blant innsatte kan utgjøre en risikofaktor for samarbeidsklimaet med fengselet og dets ansatte samt påvirke miljøet til de innsatte negativt. Ledighet blant innsatte som ikke er sysselsatt kan bidra til å forsterke dette. Fengselet bør være særlig bevisst balansen mellom progresjon i soningen og legitime kontrollbehov, spesielt i lys av at Ringerike fengsel i mindre grad enn fengsler med både lavere og høyere sikkerhetsnivå, har mulighet for å differensiere soningen.

²⁸ Se punkt 5.6.1 om utenlandske innsatte.

²⁹ Retningslinjer til lov om gjennomføring av straff mv (straffegjennomføringsloven) og til forskrift til loven, fastsatt av Kriminalomsorgens sentrale forvaltning 16. mai 2002.

³⁰ Det er det mottakende fengselet innsatte søker seg til som behandler søknad om overføring til lavere sikkerhetsnivå.

Anbefalinger

- Fengselet bør ha et kontinuerlig fokus på balansen mellom progresjon i soningen og kontrolltiltak.

5.5 Helsetjenester

Ringerike fengsels helseavdeling består av en lege, 3,6 sykepleierstillinger, en fysioterapeut, to psykiatere og en tannlege. Legen er til stede to dager i uken og er ellers tilgjengelig på telefon. De to psykiaterne behandler pasienter på hver sin dag, henholdsvis tirsdager og torsdager.

Tannhelsetjenester ytes to dager i uken. Helseavdelingen bistås av en helsebetjent. Betjenten har ansvar for henting av pasienter samt vakt hold på venteceller og i helseavdelingen for øvrig.

Helseavdeling ligger sentralt i fengselet og består av helsefagpersonellets kontorer, vaktrom, og to venteceller. Et prestekontor og to vanlige celler som tilhører avdeling A ligger også i helseavdelingens lokaler. Disse to cellene er tilrettelagt for funksjonshemmede. Helseavdelingens åpningstider er fra kl. 08.15 til kl. 14.45 på hverdager. Utover dette må innsatte fremstilles til legevakten.

5.5.1 Tilgang til helsetjenester

Helseavdelingen bekreftet at de fleste nyinnsettelse skjer om ettermiddagen, kvelden eller i helgene når helseavdelingen er stengt (se punkt 5.3.2). Ved innkomst fyller innsatte ut et kort skjema med helseopplysninger for å avdekke alvorlige eller smittsomme sykdommer. Skjemaet som er i bruk i dag stiller ingen direkte spørsmål om innsattes psykiske helsetilstand. Forebyggingsenheten fikk opplyst at fengselet er i ferd med å utarbeide et nytt registreringsskjema, blant annet på bakgrunn av selvmordet som fant sted i fengselet 21. oktober 2014 (se punkt 5.1.1). Helseavdelingens psykiater er involvert i dette arbeidet. Formålet med det nye skjemaet er å få bedre grunnlag for å vurdere innsattes selvmordsrisiko samtidig som helseopplysninger behandles fortrolig. Registreringsdokumentene blir lagt i posthyllen til helseavdelingen som så behandler disse. Dersom en innsatt ved innkomst kan dokumentere behov for medisiner vil legevakten bli kontaktet for å skrive ut slike.

Helseavdelingen har som mål at innkomstsamtaler med helsefaglig personell skal skje i løpet av det første døgnet etter innkomst. Det ble imidlertid opplyst at innkomstsamtaler som regel skjer innenfor tre døgn etter innsettelse. I noen tilfeller tar det mer enn tre døgn. Innsatte ga i samtaler med forebyggingsenheten uttrykk for at de fikk en kort helsemessig innkomstsamtale i helseavdelingen, men at denne i en del tilfeller ble gjennomført inntil en uke etter innsettelse.

Det vises her til Den europeiske torturforebyggingskomité (CPT) anbefalinger til Danmark i 2014 om helsevurderinger under innkomstsamtaler:

«The CPT recommends that the Danish authorities take steps to ensure that every newly-arrived prisoner be properly interviewed and physically examined by a medical doctor, or a fully qualified nurse reporting to a doctor, during the initial screening. Such screening should always take place within 24 hours of a person's admission to prison, and preferably on the day of arrival at the

establishment. Further, each prison health-care service should have in place a screening tool to enable them to properly assess the health-care needs of each newly-admitted prisoner.»³¹

Det vises også til CPTs anbefalinger til Norge i 2011 om helsevurdering under inntakssamtaler:

«The CPT reiterates its recommendation that the necessary steps be taken at Bredtveit and Skien Prisons and, where appropriate, in other prisons to ensure that every newly-admitted prisoner is properly interviewed and physically examined by a medical doctor—or a fully qualified nurse reporting to a doctor—as soon as possible after his/her admission; save for exceptional circumstances, the interview/examination should be carried out on the day of admission.»³²

De alle fleste innsatte ga uttrykk for at tilgangen til helsetjenesten var utilstrekkelig og mange uttrykte at de hadde mistet tillit til helseavdelingen. Det var også mange innsatte som viste til at samtalelapper til helseavdelingen ikke ble besvart og at det tok lang tid før de fikk legetime. De ansattes fagforeninger ved fengselet uttrykte mange av de samme bekymringene og ga eksempler på situasjoner der de ikke opplevde at innsatte hadde fått tilstrekkelig helsehjelp. Stikkprøver av et utvalg pasientjournaler viste imidlertid tilfredsstillende oppfølging i disse sakene.

Helseavdelingen har ikke faste rutiner for håndtering av samtalelapper. Disse skriftlige henvendelsene for helsehjelp blir ikke alltid journalført i den elektroniske pasientjournalen, og det nåværende systemet tydet på at noen samtalelapper ikke blir besvart. Det ble opplyst at det brukes både en elektronisk pasientjournal og en papirjournal, og at samtalelapper samles i papirjournaler. Samtalelappene besvares ikke med et tidspunkt for time med lege eller sykepleier. I stedet får innsatte beskjed fra helseavdelingen om at de vil få time i løpet av noen uker. Helseavdelingen mente at de innsattes frustrasjon over timer som måtte flyttes på grunn av de store endringene som fortløpende forekom i helseavdelingens timeplan, ville bli mindre dersom de innsatte først ble informert om legetimen når denne faktisk skulle gjennomføres. Innsatte mente imidlertid at utydelige svar på samtalelappene, eller mangel på svar, var et tegn at helseavdelingen ikke brydde seg om deres helsetilstand. De syntes også at det var vanskelig å ikke kunne forberede seg til en legetime fordi de ikke visste når denne ville finne sted.

Ved gjennomgang av helseavdelingens timeplan, fant forebyggingsenheten at selv om helseavdelingens ansatte er til stede på hverdager mellom kl. 07.15 og kl. 14.45 (7,5 timer per dag) er den faktiske tilgjengeligheten for innsatte begrenset. Dette har bakgrunn i manglende samkjøring mellom fengselet og helsetjenesten. Helseavdelingen disponerer en fengselsbetjent, men denne helsebetjenten starter ikke før kl. 08.15. Dette innebærer at det ikke kan foregå pasientbehandling i den første arbeidstimen. Videre deltar helseavdelingens ansatte i ulike morgenmøter i fengselet og er dermed ikke i helseavdelingen mellom 08.30 og ca. 09.00. I realiteten starter derfor ikke pasientbehandling før etter kl. 09.00. Mellom kl. 11.00 og kl. 12.15 tar henholdsvis fengselsbetjentene, helseavdelingen og innsatte lunsjpause i en rekkefølge som medfører at pasientbehandling må stanse i hele denne perioden. Pasientforløpet startes igjen kl. 12.15, men alle innsatte må returnere til cellene før kl. 14.15 under betjentenes vaktskift. Denne organiseringen

³¹ Den europeiske torturforebyggingskomité (CPT), Report to the Danish Government on the visit to Denmark carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 4 to 13 February 2014, CPT/Inf (2014) 25, side 34, avsnitt 51.

³² Den europeiske torturforebyggingskomité (CPT), Report to the Norwegian Government on the visit to Norway carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 18 to 27 May 2011, CPT/Inf (2011) 33, side 29, avsnitt 67.

innebærer at innsatte kan mottas for konsultasjoner, inkomstsamtaler, prøvetaking og medisindeling i helseavdelingen i mindre enn fire timer per dag.

Helseavdelingen opplyste at de ønsker å bruke mer tid av dagen til reell pasientbehandling og viste til at det ville gi en klar forbedring dersom de fikk disponere helsebetjenten fra kl. 07.15 når helsepersonellet starter arbeidsdagen.

Til tross for den restriktive tidsrammen har helseavdelingen om lag 536 pasientbesøk i måneden. Både legen og tannlegen er til stede to dager i uken og behandler omtrent 56 pasienter hver i måneden. Psykiatere har 24 konsultasjonstimer i måneden. Fysioterapeuten har 100 timer i måneden i tillegg til gruppetrening. Sykepleierne yter helsehjelp 300 ganger i måneden i gjennomsnitt.

Helseavdelingen pekte også på at plasseringen av prestekontoret i helseavdelingen reduserte kapasiteten til å ta imot innsatte. Helseavdelingen har kun to venteceller. Ventecellene brukes til både innsatte som har timer relatert til helse (det vil si timer hos legen, tannlegen, psykiater, fysioterapeut og sykepleier) og innsatte som har timer hos presten. Denne ordningen fører til at antall innsatte som venter på timer i helseavdelingen må reduseres fordi noen plasser på ventecellene er opptatt med innsatte som venter på avtaler hos presten. Helseavdelingen fremholdt i tillegg at samlokaliseringen bidro til å gjøre rollefordelingen mellom helseavdelingen og presten uklare overfor innsatte.

Anbefalinger

- Nye innsatte bør få helsevurdering av lege, eller sykepleier under tilsyn av lege, helst i tilknytning til inkomstsamtale eller eventuelt i løpet av ett døgn. Det foreslås at alle nye innsatte som kommer inn i fengselet etter arbeidstid får helsevurdering fra legevaktlege.^{33,34}
- Alle samtalelapper til helseavdelingen bør besvares i løpet av ett døgn på hverdager og på mandager etter helger. Helseavdelingen bør utarbeide et system slik at alle samtalelappene og eventuelt svar er journalført i den elektroniske pasientjournalen. Den innsatte bør få oppgitt tid for legetime i svaret fra helseavdelingen.
- Fengselet bør sikre at en helsebetjent er tilstede i hele helseavdelingens arbeidstid slik at flest mulig pasienter kan behandles per dag.
- Det anbefales at prestens kontor plasseres slik at det ikke svekker helseavdelingens kapasitet eller bidrar til å gjøre prestens og helseavdelingens ulike roller uklare for de innsatte.

5.5.2 Konfidensialitet

Det ble anvendt ulike typer samtalelapper for henvendelser til helseavdelingen og på mer enn én av disse var det en egen rubrikk for underskrift av en fengselsbetjent. Dette strider mot innsattes rett til

³³ Den europeiske torturforebyggingskomité (CPT), Report to the Norwegian Government on the visit to Norway carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 18 to 27 May 2011, CPT/Inf(2011)33, side 29, avsnitt 67.

³⁴ Se fotnote 4, side 34, avsnitt 51.

å kunne gjøre fortrolige henvendelser for å få helsetjenester. Det vises her til CPTs helsestandarder for fengsler:

«Prisoners should be able to approach the health care service on a confidential basis, for example, by means of a message in a sealed envelope. Further, prison officers should not seek to screen requests to consult a doctor.»³⁵

Det vises også til CPTs anbefaling til Danmark i 2014:

«...the system of making an application to see a member of the health-care staff should be reviewed to ensure that it guarantees medical confidentiality. In particular, prisoners should not be obliged to openly state the reason why they wish to see a member of the health-care staff; they should be informed about the possibility to make an application using a sealed envelope.»³⁶

Forebyggingsenheten fikk beskrevet et tilfelle der helseopplysninger fra en psykiatrisk avdeling ble fakset til fengselet istedenfor til fengselets helseavdeling. Dette medførte at den fengselsansatte som mottok faksen ble gitt innsyn i taushetsbelagt informasjon om den psykiske helsetilstanden til en innsatt. På tidspunktet for forebyggingsenhetens besøk var helseavdelingens kontaktinformasjon, herunder avdelingens eget telefon- og faksnummer, ikke lett tilgjengelig på internett.

Anbefalinger

- Fengselet bør sørge for at alle henvendelser til helseavdelingen, herunder til tannlege, fysioterapeut og psykiater, behandles fortrolig. Innsatte bør bli informert om at samtalelapper som gjelder innsattes helseforhold kan legges i lukket konvolutt og konvolutter bør gjøres lett tilgjengelig for alle innsatte. Rubrikk for fengselsbetjents underskrift på helsemessige samtalelapper bør fjernes umiddelbart.³⁷
- Fengselets helseavdeling bør sørge for at deres kontaktinformasjon er lett tilgjengelig på internett slik at fortrolig helseopplysninger fra eksterne aktører kan sendes direkte til avdelingen.

5.5.3 Faglig forsvarlighet

Befaring, gjennomgang av pasientjournaler og møter med ledelsen og ansatte på helseavdelingen tyder på at fengselets helsetjeneste opprettholder god faglig forsvarlighet.

5.5.4 Profesjonell etikk og selvstendighet

Fengselets helseavdeling opprettholder profesjonell etikk og selvstendighet. Helsetjenesten er oppmerksom på sin rolle som helsehjelpere og gjennomfører aldri kroppsvisitasjoner, vurdering av innsattes egnethet til straff eller bruk av tvangsmidler i fengsel herunder sikkerhetscelle eller sikkerhetsseng. Alle innsatte som sitter i sikkerhetscelle eller ligger i sikkerhetsseng får tilbud om å snakke med en helsefagarbeider dersom vedkommende ønsker det. Ellers besøker helsefaglig

³⁵ Den europeiske torturforebyggingskomité (CPT), CPT standards, CPT/Inf/E (2002) 1 - Rev.2013 English, side 39, avsnitt 34.

³⁶ Den europeiske torturforebyggingskomité (CPT), Report to the Danish Government on the visit to Denmark carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 4 to 13 February 2014, CPT/Inf (2014) 25, side 35, avsnitt 53.

³⁷ Se også Sivilombudsmannens rapporter fra besøk til Tromsø fengsel og Bergen fengsel 2014.

personell ikke innsatte som befinner seg under et tvangsmessig forhold med mindre det foreligger et medisinsk behov.

5.6 Soningsforhold for utsatte grupper

5.6.1 Soningsforhold for utenlandske innsatte

Andelen utenlandske innsatte har økt i Ringerike fengsel i tråd med utviklingen på landsbasis. På tidspunktet for besøket ble det oppgitt at det var 79 utenlandske statsborgere av 25 forskjellige nasjonaliteter ved Ringerike fengsel. Utenlandske innsatte kan være ekstra sårbare ved at de befinner seg langt unna hjemsted, familie og annet nettverk og kan oppleve kulturell avstand og språkproblemer. Utenlandske innsatte får sjeldnere besøk og kan oppleve strengere soningsforhold og lavere progresjon i tilbakeføringsarbeidet fordi de skal utvises.

Det fremkom ikke klare indikasjoner på at utenlandske statsborgere som gruppe, opplevde vanskeligere soningsforhold enn innsatte generelt ved Ringerike. Utenlandske innsatte eller innsatte med innvandrerbakgrunn med familie eller slektninger som ikke behersket norsk eller engelsk, opplevde imidlertid begrensninger i ringetid som svært vanskelig og frustrerende.

Det følger av forskrift til straffegjennomføringsloven § 3-29 at det i fengsel med høyt sikkerhetsnivå skal gis adgang til å føre én til eller flere telefonsamtaler av til sammen 20 minutters varighet per uke, dersom kapasitetsmessige forhold ikke er til hinder for dette. Videre følger det av straffegjennomføringsloven § 32 annet ledd at telefonsamtale til og fra innsatte i fengsel med høyt sikkerhetsnivå skal kontrolleres, men at kontroll kan unnlates dersom «sikkerhetsmessige grunner ikke taler mot det.» Etter § 32 tredje ledd kan kontroll av telefonsamtale skje ved at samtalen avlyttes. Partene kan pålegges å føre samtalen på et språk de ansatte behersker.

Innsatte på Ringerike fengsel som ønsker telefonsamtaler på et språk som må kontrolleres gjennom bruk av tolk, må søke om dette. Av kapasitetsmessige hensyn innvilges slike telefonsamtaler kun en gang per måned, begrenset til 20 minutter. Denne begrensningen begrunnes i at alle samtaler må kunne avlyttes for å ivareta sikkerheten ved fengselet, og at tolketjenester krever mye ressurser. Forebyggingsenheten mottok også informasjon om at enkelte måtte vente to måneder med å få snakke med familien fordi ingen besvarte telefonen da den innsatte ringte og ny tolk først ville bli bestilt til neste måned.

Den europeiske torturforebyggingskomité (CPT) kritiserte praksisen for telefonkontroll overfor utlendinger under sitt besøk til Norge i 2005:

«The delegation has serious concerns about certain aspects of the treatment of foreign inmates who speak neither Norwegian nor English, in particular as regards their contact with the outside world and the information provided by staff. By way of example, the delegation was informed that, in order to limit interpretation costs, such prisoners were entitled to only one 20-minute phone call per month at

Ringerike Prison, and that at Ila Prison, they could make no phone calls whatsoever. Measures should be taken to improve this situation.»³⁸

Innsatte opplever en rekke kontrolltiltak som gjør det vanskelig å opprettholde privat- og familieliv. Det bør i størst mulig grad legges til rette for at innsatte kan ha kontakt med nærmeste pårørende, også når disse ikke behersker norsk eller engelsk. Dette gjelder i særlig grad for innsatte som ellers har liten eller ingen kontakt med sine nærmeste under fengselsoppholdet.

EMK artikkel 8 beskytter den enkeltes rett til respekt for sitt privatliv og familieliv. Viktigheten av kontakt med nær familie stadfestes av EMDs dom 28. september 2000:

«... that any detention which is lawful for the purposes of Article 5 of the Convention is by nature a limitation on private and family life. However, it is an essential part of a prisoner's right to respect for family life that prison authorities assist him in maintaining effective contact with his close family.»³⁹

CPT standards vektlegger fleksibilitet overfor innsatte med familie langt unna:

«It is also very important for prisoners to maintain reasonably good contact with the outside world. Above all, a prisoner must be given the means of safeguarding his relationships with his family and close friends. The guiding principle should be the promotion of contact with the outside world; any limitations upon such contact should be based exclusively on security concerns of an appreciable nature or resource considerations.

The CPT wishes to emphasise in this context the need for some flexibility as regards the application of rules on visits and telephone contacts vis-à-vis prisoners whose families live far away (thereby rendering regular visits impracticable). For example, such prisoners could be allowed to accumulate visiting time and/or be offered improved possibilities for telephone contacts with their families.»⁴⁰

Anbefalinger

- Det bør legges til rette for at innsatte med pårørende som ikke snakker norsk eller engelsk kan ringe sine nærmeste pårørende oftere enn én gang i måneden.

5.6.2 Soningsforhold for personer med nedsatt funksjonsevne

Ringerike fengsel har to celler som er tilrettelagt for funksjonshemmede, én på avdeling A og én på avdeling D. I tillegg er de to cellene som ligger i helseavdelingens lokaler også tilrettelagt for funksjonshemmede. Det var ingen personer med behov for slik tilrettelegging på tidspunktet for besøket. Forebyggingsenheten fikk derfor ikke anledning til å motta brukererfaring fra personer med nedsatt funksjonsevne. Cellene fremstod imidlertid tilfredsstillende tilrettelagt med blant annet plass til snusirkel og nødvendig passasjebredde på bad og cella for øvrig.

³⁸ Den europeiske torturforebyggingskomité (CPT), Report to the Norwegian Government on the visit to Norway carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT), from 3 to 10 October 2005, CPT/Inf (2006) 34, side 31, avsnitt 62.

³⁹ Se fotnote 19.

⁴⁰ Den europeiske torturforebyggingskomité (CPT), CPT standards, CPT/Inf/E (2002) 1 - Rev.2013 English, side

5.6.3 Ernæring for nyinnsatte

Flere innsatte opplevde at de fikk for lite mat i innsettelsesfasen ved avdeling A. Det kom også frem at enkelte innsatte misforstod systemet for handling fra fengselets butikk og innsatte generelt mente at 129 kr ekstra i uka til matinnkjøp ikke kompenserte for det tidligere poengsystemet for pålegg og matvarer. Det ble fremhevet at flere innsatte kan være underernært på fengselingstidspunktet og kan ha behov for ekstra næring. Fengselet opplyste under forebyggingsenhetens besøk at de ville se på systemet for matvarebestilling på nytt. En del innsatte på andre avdelinger pekte også på at det blant annet mangler grønnsaker og annen mat som sikret godt nok næringsinnhold.

Anbefalinger

- Fengsel bør vurdere matinnkjøpssystemer som i tilstrekkelig grad ivaretar innsattes ernæringsbehov.

S|OM

Sivilombudsmannens forebyggingsenhet mot tortur og umenneskelig behandling ved frihetsberøvelse

Kontaktinformasjon:

Telefon: 22 82 85 00
Grønt nummer: 800 800 39
E-post: postmottak@sivilombudsmannen.no

Besøksadresse: Akersgata 8, Oslo
Postadresse: Postboks 3 Sentrum, 0101 Oslo

www.sivilombudsmannen.no/om-torturforebygging/forsiden